

Lubelsko-warszawska szkoła socjologii religii. Rozważania na temat ciągłości myśli naukowej na ATK i UKSW

MARCIN CHOCZYŃSKI

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Wprowadzenie

Historia polskiej socjologii to przede wszystkim historia ludzi pełnych pasji, którzy tworząc podwaliny nowej dyscypliny naukowej przekazywali kolejnym pokoleniom coś jeszcze — pragmatyzm w dążeniu do instytucjonalizacji dyscypliny, jak również przyszłościowe spojrzenie, dzięki czemu nauka mogła się rozwijać zarówno konceptualnie, ale także organizacyjnie, formalnie, mając przy tym swoje siedziby, instytuty, miejsca faktycznego dialogu, jak też wprowadzania w życie formuł badawczych (Szacki 1995: 90-91; Kwilecki 1998: 21). Takie kontynuacyjne ujęcie jest również obserwowalne w odniesieniu do lubelsko-warszawskiej szkoły socjologii religii, która dała początek kilku inicjatywom, które obecnie funkcjonują, rozwijają swoją bazę teoretyczną oraz empiryczną, a także korzystają z bogatej spuścizny wiedzy wypracowanej przez socjologów z Lublina i Warszawy.

Tematem głównym niniejszego tekstu jest zatem ukazanie procesu kształtowania się socjologii jako dyscypliny akademickiej na Akademii Teologii Katolickiej i Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w War-

szawie. Proces ten nawiązuje do idei continuum poznawczego myśli naukowej, jak również rozwiązań badawczych i typowo organizacyjnych, można powiedzieć — „gospodarczych”. Tradycje nauczania socjologii na ATK sięgają połowy lat sześćdziesiątych XX w., niemniej można w historii formowania się dyscypliny w tym określonym środowisku odnaleźć nawiązania do wcześniejszych twórców socjologii akademickiej w Polsce, takich jak Franciszek Mirek czy też pośrednio sam Florian Znaniecki. Najważniejsza będzie tutaj na pewno świadomość konieczności erygowania socjologii w powstających ośrodkach myśli akademickiej, jako ich dopełnienie i zarazem przestrzeń do rozwoju całej sfery humanistyki uniwersyteckiej.

Podstawy polskiej socjologii akademickiej i jej współczesny kształt

Florian Znaniecki sporządził w 1928 r. krótkie opracowanie zatytułowane *Potrzeby socjologii w Polsce*, które ukazało się drukiem w kolejnym roku. Oprócz oczywistej kwestii ważności wykształcenia socjologicznego, Znaniecki wskazuje również na wymiar pragmatyczny — m.in. liczbę i rozplanowanie katedr socjologicznych na wydziałach uniwersyteckich (Znaniecki 1984: 148-151). Ponadto szczegółowo analizuje stan polskiej socjologii w końcu lat dwudziestych XX w., następnie podaje dane liczbowe i umiejętnie zestawia je z danymi pochodzącymi z Niemiec czy Stanów Zjednoczonych (Znaniecki 1984: 134-136). Już samo wspomnienie o tych formach nauki wskazuje na jego inklinacje organizatorskie, wykraczające poza teorię, empirię i dydaktykę naukową.

Znaniecki daje w ten sposób pewien przykład dla następnych generacji socjologów, pokazując, że nie wystarczy tylko zaangażowanie naukowe, potrzeba również wdrożyć rozwiązania formalne. Świadczyć o tym mogą chociażby inicjatywy, w których brał bezpośrednio udział, takie jak powołanie konkretnych inicjatyw badawczych. Co ważne, Florian Znaniecki zdawał sobie sprawę, że socjologia nie powinna zaczynać się i kończyć w murach akademickich, ale także wychodzić do środowiska zewnętrznego pod postacią niezależnych instytutów badawczych. Przedstawił więc koncepcję założenia Instytutu Socjologicznego z siedzibą w Warszawie, ze szczegółowym określeniem charakteru jego działalności (m.in. gromadzenie publikacji socjologicznych, wydawanie czasopism, kształcenie socjologiczne, organizacja specjalnych seminariów). Ostatecznie w 1920 r. powstał Polski Instytut Socjologiczny (PIS) z pierwszą siedzibą w prywatnym mieszkaniu Znanieckiego. Warto przypomnieć, że Instytut ten był piątym z kolei w Europie. Pierwszy powstał w Paryżu, drugi w Brukseli, kolejne w Turynie i Kolonii, a ostatni, piąty, w Poznaniu (Dulczewski 2000: 84-101).

Takie działania Znanięckiego były bezpośrednio obserwowane przez jego uczniów, uczestników jego seminariów, którzy, jak się okazało, odegrali bardzo ważną rolę w odradzaniu się socjologii polskiej bezpośrednio po II wojnie światowej, jak również po okresie stalinizmu. Wśród kontynuatorów myśli i działań organizacyjnych Znanięckiego można bezpośrednio odnaleźć przyszych twórców lubelsko-warszawskiej szkoły socjologii religii, która miała wpływ na zdecydowanie późniejsze próby instytucjonalizacji socjologii w środowisku Akademii Teologii Katolickiej.

Lubelsko-warszawska szkoła socjologii religii

Socjologia polska jest nauką rozwijającą się przede wszystkim poprzez jej subdyscypliny. Poznanie w ramach subdyscyplin nakierowane jest na poszczególne aspekty rzeczywistości społecznej — przede wszystkim w aspekcie instytucjonalnym. Chodzi tutaj o odwołanie się do rodziny, religii, socjalizacji, ekonomii czy polityki. Oprócz tego ważnym wymiarem socjologii jest również sama teoria społeczna czy też metodologia badawcza. Taka wielość perspektyw przyczyniła się do specjalizacji poszczególnych ośrodków socjologicznych (szczególnie w PRL-u), gdzie dokonywano szczegółowych opisów pewnych wybranych elementów rzeczywistości. Jest to potwierdzone w realnie zaobserwowanym działaniu naukowym nie tylko poszczególnych ludzi nauki, ale także prowadzonych przez nich zespołów. Socjologia polska w realnym socjalizmie cechowała się tzw. policentryzmem instytucjonalnym (Chałubiński, Zielińska 2015: 133), co uwiadczało się jej otwieraniem we wielu nowych ośrodkach, a także implikowaniem różnorodnych nurtów i poglądów, związanych nie tylko z dominującym wówczas marksizmem. Ogólnie można powiedzieć, że polska socjologia dość szybko była implementowana i instytucjonalizowana we większych ośrodkach miejskich, głównie wojewódzkich, gdzie praktycznie natychmiast organizowano sferę formalną. Rozwijały się też akademickie ośrodki, w których podejmowano zagadnienia socjologiczne. Warto przypomnieć, że oprócz Warszawy, Krakowa, Łodzi, Poznania, socjologię wykładano w Lublinie, Wrocławiu, Toruniu, Szczecinie, Gdańsku i niektórych ośrodkach, które nie miały początkowo uniwersyteckiego statusu (Rzeszów, Zielona Góra, Opole, Białystok). Należy jednak dodać, że nie była to forma jednolita w każdym ośrodku. W tych największych zaczęto powoływać Instytuty Socjologii grupujące dotychczasowe katedry lub zakłady (m.in. UW — 1968 r., UAM — 1969 r., UJ i UE — 1970 r.). Reformę wprowadzono po wydarzeniach 1969 r. (Kraśko 2010: 45-72). Polska socjologia doby PRL-owskiej powołała także niezależne od siebie (ale częściowo zależne od reżimu) ośrodki badania opinii publicznej (OBOP od 1957 r. i CBOS od 1982 r.), które miały na celu prowadzenie badań służących partii i społeczeństwu (Kraśko 2010: 288-292).

Akurat w tym przypadku powołanie tych instytucji nie wiąże się z działalnością wybitnych jednostek polskiej socjologii, a ich działalność, głównie poprzez polityczne ukierunkowanie, była określana jako kontrowersyjna.

Specjalizacja wynikała przede wszystkim z uwarunkowań gospodarczych czy historycznych, np. zorientowanie na badania ziem odzyskanych i migracji w Poznaniu, które prowadził Zygmunt Dulczewski czy badania wielkomięjskiej klasy robotniczej, jakie były realizowane w Warszawie oraz Łodzi (Kraśko 1996: 197-199). Natomiast socjologia religii kształtowała się w podobnym stopniu, co inne subdyscypliny socjologiczne. W tym kontekście wymienić trzeba Lublin jako miejsce rozwoju i niejako główny ośrodek akademicki specjalizujący się w socjologii religii (Borowik 2019: 103). Naturalne w dużej mierze inklinacje ośrodka lubelskiego w kierunku badania religii i religijności były oczywiście skorelowane z charakterem Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego i nauczycieli akademickich (księży), którzy ukierunkowali swoją pracę badawczą właśnie w zarysie socjologii religii (Libiszowska-Żółtkowska 2004: 388).

Socjologowie lubelscy skoncentrowali się zatem na religii — w tym sensie podążyli oni za uczniem samego Floriana Znanickiego, czyli Franciszkiem Mirkiem, który wyładał socjologię na KUL-u w latach 1946-1949 i inspirował do podejmowania nowych zagadnień poznawczych, szczególnie tych związanych z parafią. Wprowadzał także elementy wiedzy zaczerpnięte od swojego wielkiego mentora — Znanickiego — czy także współuczestników własnych studiów socjologicznych, np. Józefa Chałsińskiego (Wysocki 2018: 23).

Można również dodać, że socjologia lubelska stanowi zasadnicze kontinuum koncepcji badawczych przekazywanych międzygeneracyjnie,, gdyż pierwszym doktorantem Franciszka Mirka został Jan Turowski (Winclawski 2004c: 331), który z kolei miał bezpośredni wpływ na kolejnych wybitnych przedstawicieli nauki z tego środowiska, m.in. na Józefa Majkę czy Janusza Mariańskiego (Peciakowski 2018: nn; Winclawski 2004b: 275). Należy również dodać, że Jan Turowski, przeprowadzając swoje badania nad życiem społecznym wsi i miast, zainspirował pośrednio serię badań empirycznych poświęconych parafiom katolickim, przeprowadzanych przez Katedrę Socjologii KUL. Badania te zainicjował Józef Majka, a kontynuował Władysław Piwowarski (Mariański 2018: 103). Warto w tym miejscu wspomnieć, że socjologia lubelska, co jest ewenementem w skali całej polskiej socjologii, zachowała ciągłość nauczania w trudnych latach pięćdziesiątych XX wieku, podczas gdy w innych ośrodkach była likwidowana. Stało się to możliwe za sprawą umiejętnego przeniesienia jej do innej jednostki — z likwidowanego Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych do Sekcji Filozofii Praktycznej w ramach Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej (Kwarcińska 2008: 123).

Co ważne, inni badacze koncentrowali się również na religijności, ale każdy z nich starał się ponadto rozszerzać swoje zainteresowania i opisy na inne sfery. Józef Majka skoncentrował się na katolickiej nauce społecznej i teologii pastoralnej, Janusz Mariański zasłynął jako organizator ogólnopolskich badań socjologicznych, ale także znawca moralności i godności ludzkiej. Z kolei Joachim Kondziela poświęcił w swoim dorobku sporo miejsca na zagadnienia pokroju (Winclawski 2004a: 80-81).

Lubelsko-warszawska szkoła socjologii religii powstała dzięki implikacji doświadczeń lubelskich do środowiska warszawskiego, a głównymi przedstawicielami tego kierunku stali się Władysław Piwowarski oraz Witold Zdaniewicz, którzy współpracowali przy pierwszych ogólnopolskich badaniach religii i religijności. Pierwsza z wymienionych postaci zapisała się na kartach socjologii w charakterze pioniera zastosowania specjalistycznej metodologii w takich właśnie badaniach (wyodrębnienie parametrów i wskaźników). „Jego główny wkład w kształtowaniu szkoły lubelsko-warszawskiej polega na stworzeniu podstaw teoretyczno-metodologicznych przez operacjonalizację pojęcia religijności” (Sadłoń 2011: 100). Ustalenia metodologiczne pozwoliły na opis faktycznych podstaw polskiego życia religijnego.

Drugą wybitną postacią jest Witold Zdaniewicz, który podjął się rzeczywistego trudu organizacyjnego. Dzięki jego wysiłkom lubelsko-warszawska szkoła socjologii religii mogła się urzeczywistnić w realnej postaci. „Witold Zdaniewicz [...], kończąc studia socjologiczne w Lublinie, tworzy w Warszawie ośrodek naukowy prowadzący niespotykane w skali światowej badania religijności” (Sadłoń 2011: 100). Badania te zostały zapoczątkowane w 1972 r. (ogólnopolska ankieta parafialna), a 25 marca tego samego roku z inicjatywy Witolda Zdaniewicza powstał Zakład Socjologii Religii, będący w pełni autonomiczną jednostką badawczą o charakterze pozapaństwowym. „W ten sposób, choć czerpał podstawy teoretyczne z dorobku socjologów Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, zaczął funkcjonować jako samodzielna jednostka badawcza” (Sadłoń 2011: 101).

Warto w tym miejscu wspomnieć o pracy naukowej Witolda Zdaniewicza na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, a szczególnie o tematyce rozprawy doktorskiej.

Dzięki tej pracy ukazane [...] zostały możliwości stosowania aparatury pojęciowej i metodologii socjologii do opisu i analizy zjawisk życia religijnego, struktur kanonicznych kościoła hierarchicznego, a także życia zakonnego. Wydaje się, że praca ta przesądziła ostatecznie nie tylko o kierunku dalszego rozwoju naukowego i zawodowego [...] W. Zdaniewicza, ale również o jego miejscu w rozwijającej się szybko socjologii religii, a nieco później również w statystyce religii. (Adamczuk 1999: 13)

Ten pragmatyczny kierunek zawodowych dociekań stał się z pewnością inklinacją do powołania i kierowania tą pierwszą w PRL-u w pełni niezależną placówką badawczą, jaką był Zakład Socjologii Religii.

W wyniku dalszej specjalizacji, podpisania umowy o partnerstwie z GUS-em, Zakład Socjologii Religii przekształcono w latach dziewięćdziesiątych XX w. w Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, będący do dziś jedynym wyspecjalizowanym ośrodkiem badawczym specjalizującym się w analizie badań religijności oraz statystyce kościelnej (Zaręba 2004: 159). Dzięki pracy socjologów z ISKK można w dużej mierze odtworzyć wzory religii oraz religijności we współczesnym społeczeństwie polskim.

Warto w tym miejscu zaznaczyć szczególne trudności organizacyjne, jakie napotykali twórcy lubelsko-warszawskiej szkoły socjologii religii w kontekście specyfiki czasów, w których przyszło im funkcjonować. Jak piszą sami twórcy —

[...] uprawianie socjologii religii było związane z naciskami na badaczy przez ośrodki ideologiczne i administracyjne. Pomimo trudności, wielu socjologów religii w Polsce zajmowało się religią w sposób obiektywny i naukowy. Przynależeli oni do różnych środowisk — państwowych i kościelnych. (Piwowski, Zdaniewicz 1998: 309)

Dodać należy w tym miejscu, że polska socjologia religii była ulokowana na skraju ateistycznej ideologii państwowej oraz Kościoła katolickiego, co nie sprzyjało jej niezależności, gdyż oba konkurujące ze sobą ośrodki wymagały od socjologów religii potwierdzenia swoich odmiennych stanowisk (Piwowski, Zdaniewicz 1998: 309-310). Można tutaj zaobserwować działania odbywające się w niesprzyjającym środowisku instytucjonalnym. Przedsięwzięcia podejmowane przez Władysława Piwowarskiego, Witolda Zdaniewicza oraz Edwarda Ciupaka z Uniwersytetu Warszawskiego doprowadziły do powstania Sekcji Socjologii Religii funkcjonującej w Polskim Towarzystwie Socjologicznym od 1987 r. W tym kontekście trzeba pamiętać, że w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego nie zaistniała socjologia religii w formie zinstytucjonalizowanej — katedry czy zakładu, jednak badania dotyczące religii i religijności prowadził wspomniany Edward Ciupak (Sułek 2012: 315), a wcześniej również pojedyncze zajęcia prowadzili Stefan Czarnowski i Jan Stanisław Bystron (Borowik 2019: 103). Takie warunki wpłynęły z pewnością na kształtowanie się socjologii religii na Akademii Teologii Katolickiej, w ramach której uruchomiono najpierw nauczanie przedmiotu, później otworzono seminaria, a następnie powołano zakład i w późniejszych latach Katedrę Socjologii Religii, uzupełniając tym samym brak analogicznej struktury na Uniwersytecie Warszawskim.

Witold Zdaniewicz był zatem tą postacią, która nie tylko połączyła środowisko lubelskich socjologów religii z Warszawą, ale jego praca organizatorska wpłynęła bezpośrednio na rozwijanie nauczania socjologii na Akademii Teologii Katolickiej. W 1990 r. powierzono mu Katedrę Socjologii Religii, co umożliwiło dalszy rozwój dydaktyki i specjalizacji. Dzięki tej pracy możliwe było również tworzenie kolejnych katedr socjologicznych (Ochocki 2017: 77). Można powiedzieć, że to wzajemna inspiracja i korzystanie z dorobku naukowego swoich nauczycieli i przewodników zaowocowało w przypadku lubelsko-warszawskiej szkoły socjologii zorganizowaniem placówek naukowo-badawczych, w których współczesnej działalności obecne są inspiracje pracami Znanieckiego, Mirka, Turowskiego oraz Zdaniewicza.

Kontynuacje instytucjonalno-badawcze lubelsko-warszawskiej szkoły socjologii religii w ramach Instytutu Nauk Socjologicznych UKSW

Początki socjologii na Akademii Teologii Katolickiej sięgają 1966 r. Wiąże się one z osobą Andrzeja Święcickiego, socjologa religii, który wykładał ten przedmiot oraz prowadził seminaria magisterskie do połowy lat 80. XX w.

Dzięki jego inicjatywie powołano Zakład Socjologii Religii na Wydziale Teologicznym ATK i uruchomiono seminarium doktoranckie w 1968 r. Katedrę Socjologii Religii utworzono jednak dopiero w 1987 r. w ramach Wydziału Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych. (Ochocki 2017: 77)

Co ważne, całościowy proces formowania socjologii na ATK, a później UKSW, przypomina w ogólnym zarysie takie działania na innych uczelniach w polskich ośrodkach akademickich. Proces wprowadzania socjologii zaczął się od zapoczątkowania wykładów z jednego przedmiotu (w tym wypadku socjologii religii) i prowadzenia seminarium magisterskiego. W późniejszych latach wykształciła się specjalizacja z socjologii religii (oraz katolickiej nauki społecznej), wreszcie odrębny kierunek socjologii religii, a w 1987 r. wyodrębniona została osobna katedra socjologii religii na nowo powstałym Wydziale Kościelnych Nauk Historycznych i Społecznych (Klimski 2007: 102). Jednym z kontynuatorów myśli i działań Andrzeja Święcickiego był sam Witold Zdaniewicz, który na początku lat dziewięćdziesiątych XX w. przejął Katedrę Socjologii Religii. Ciągły rozwój tej katedry pozwolił po określonym czasie podjąć działania zmierzające do powołania nowej struktury akademickiej. Jednakże dopiero przekształcenie Akademii Teologii Katolickiej w Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w 1999 r.

pozwoło na dalszy rozwój socjologii jako odrębnego kierunku i zarazem kształtowania się podstaw instytucjonalnych, jako odrębnej jednostki w ramach uczelni.

Instytut Socjologii UKSW rozpoczął swoją działalność w 2002 r., jego pierwszym dyrektorem został Władysław Majkowski, który podjął trud organizacyjny powołania nowej jednostki w strukturze akademickiej. Działania jego następców (Tadeusza Bąka, Sławomira H. Zaręby, Rafała Wiśniewskiego, Krzysztofa Wieleckiego oraz Artura Wysockiego) ukierunkowane są na dalszą specjalizację Instytutu, jego profesjonalizację oraz zaznaczenie rangi w warszawskim i ogólnopolskim środowisku socjologicznym.

Systematycznie rozwijana jest socjologia religii, uprawiana w ramach katedry, która pozostała jednym z nielicznych w Polsce miejsc, w których rozwijana jest ta specjalizacja. Pieczę nad Katedrą Socjologii Religii sprawuje obecnie Sławomir H. Zaręba. W Instytucie wykładane są obecnie (stan na 2020 r.) dwa kierunki studiów: socjologia (I, II oraz III stopień) oraz praca socjalna (I stopień). Ponadto w ramach tych kierunków występują specjalizacje dostosowane do aktualnych wymogów na rynku pracy. Instytut współpracuje z zewnętrznymi ośrodkami badawczymi — m.in. z GfK, CBOS oraz z ISKK SAC (np. w badaniach religijności młodzieży w 2017 r.). Przeprowadza się również badania własne (np. kilka edycji badań warszawskiej edycji Europejskiej Nocy Muzeów, badania etosów pracowniczych wybranych kategorii zawodowych) oraz zlecane (np. badanie bezpieczeństwa rodzin i obszarów przemocy w Dzielnicy Bielany m. st. Warszawy — 2017). Ponadto w Instytucie corocznie wydaje się od kilku do nawet kilkunastu publikacji naukowych (monografie, prac zbiorowych) pracowników i współpracowników oraz publikowany jest periodyk „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne/Academic Journal of Sociology”, indeksowany w kilku międzynarodowych bazach referencyjnych (m.in. Index Copernicus). W ramach Instytutu działają również specjalne zespoły: m.in. Pracownia Badawcza Polskiego Pomiaru Postaw i Wartości (PPPiW), mająca w swoim dorobku serię kilkunastu publikacji postbadawczych oraz Zespół ds. Dobrych Praktyk.

Potwierdzeniem rangi funkcjonowania socjologii religii w Instytucie jest chociażby organizacja w 2015 r. ogólnopolskiej konferencji naukowej Sekcji Socjologii Religii Polskiego Towarzystwa Socjologicznego zatytułowanej *Między głównym nurtem a pograniczami badań socjologii religii. Spory teoretyczne i metodologiczne*, która odbyła się w dniach 26–27 maja 2015 r. Natomiast cztery lata później zorganizowano we współpracy z SSR PTS oraz International Study Of Religion in Eastern and Central Europe Association (ISORECEA) międzynarodową konferencję naukową *Metamorfozy religii i duchowości* (23 maja 2019 r.). Ważnym elementem działalności środowiska socjologicznego UKSW jest udział jego przedstawicieli we władzach PTS (Rafał Wiśniewski jako wiceprzewodniczący w latach 2011–2017, Agata Rozalska jako członek Zarządu Głównego

go przez dwie kadencje oraz inne osoby pełniące funkcje członkowskie). Warto także zaznaczyć, że pracownicy Instytutu organizowali wiele sekcji tematycznych w ramach PTS, np. Sekcję Socjologii Religii (np. Andrzej Wójtowicz i Maria Sroczyńska). Kontynuowana jest również wielopoziomowa współpraca z Instytutem Statystyki Kościoła Katolickiego SAC (m.in. Sławomir H. Zaręba i Andrzej Ochocki).

Dopełnieniem naukowej rangi i poniekąd instytucjonalno-organizacyjnej biegłości jest awans Instytutu w corocznym rankingu „Perspektyw” dotyczącym kierunków studiów (7. miejsce w skali ogólnopolskiej w 2018 r.; 5. w 2019 r., a 6. w 2020 r. odnośnie do socjologii). Instytut może pochwalić się nowoczesną pracownią focusową funkcjonującą w ramach Laboratorium Metod Numerycznych i Analiz Statystycznych w Mazowieckim Centrum Laboratoryjnym Nauk Przyrodniczych UKSW, której pierwszym kierownikiem został Marcin Zarzecki. Warto przy okazji dodać, że reforma szkolnictwa wyższego, zapoczątkowana w 2019 r., spowodowała zmianę nazwy na Instytut Nauk Socjologicznych, który został włączony w ramy nowej jednostki — Wydziału Społeczno-Ekonomicznego, wyodrębnionego z dotychczasowego Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych.

Wszystkie podejmowane aktywności badawcze, zarówno w wymiarze teoretycznym, jak również empirycznym, świadczą o pewnym kontinuum w rozwoju socjologii polskiej. Mistrzowie, kolejno ich uczniowie i następne generacje badaczy korzystają z dorobku już istniejącego i ugruntowanego, który niejednokrotnie stanowi inspirację oraz impuls do podejmowania nowych działań, np. współczesnej recepcji dzieła naukowego Franciszka Mirka (Wysocki 2018).

Konkluzja

W powyższym, zwięzłym przedstawieniu losów dyscypliny socjologia w środowisku akademickim ATK/UKSW odnaleźć można ciągłość działalności naukowej, form jej organizacji i rozwoju. Widać to na przykładzie przekazywania kolejnym pokoleniom socjologów tradycji pionierów i protoplastów socjologii na ziemiach polskich, w tym przede wszystkim inspiracji dokonaniami Floriana Znanięckiego, który postulował profesjonalizację dyscypliny, a tym samym jej instytucjonalny rozwój.

Niniejszy przyczynek może być także wstępem do szerszych rozważań dotyczących instytucjonalizacji polskiej socjologii jako takiej. Jednocześnie, oprócz wskazania na dzieje socjologii religii, przedstawiony materiał faktograficzny może być wstępem do przybliżenia roli innych środowisk socjologii warszawskiej, chociażby postaci skupionych wokół Sekcji Socjologii Religii Polskiego Towarzystwa Socjologicznego, które notabene uczestniczyły również

w rozwoju subdyscypliny socjologii religii na ATK/UKSW. Należy tutaj zaznaczyć, że wielu socjologów religii pracuje w innych jednostkach naukowych, a ich praca badawcza nie skupia się tylko na jednym przedmiocie poznania.

Dzieło twórców lubelsko-warszawskiej socjologii religii wciąż jest rozwijane w postaci nowych badań cyklicznie przeprowadzanych zarówno przez ISKK, jak również obecny Instytut Nauk Socjologicznych UKSW. O doniosłości tych badań może świadczyć chociażby wspólny proces badawczy, który w 2017 r. polegał na wdrożeniu czwartej edycji (poprzednie odbyły się w latach 1988, 1998 oraz 2005) badań ogólnopolskich religijności polskiej młodzieży (Zaręba, Zarzecki 2018: 25).

Podsumowując, przedstawione wzajemne odniesienia środowisk socjologicznych z ośrodków akademickich Lublina i Warszawy, ukazały bogactwo i różnorodność inspiracji oraz dalsze perspektywy egzystowania socjologii religii jako takiej (Mariański, Szymczak, Świeś 2018: 181). Działania międzygeneracyjne, przekazywanie dorobku poznawczego, ale także instytucjonalnego, przyczynia się zatem do lokowania coraz to nowszych środowisk socjologicznych, które działają na fundamentach odwołujących się wprost do pionierów polskiej socjologii instytucjonalnej.

Literatura

- Adamczuk L. (1999), *Badacz społecznego wymiaru Kościoła. Biografia ks. prof. W. Zdaniewicza SAC*, [w:] L. Adamczuk, E. Firlit, A. Ochocki, T. Zembrzusi (red.), *Kościół — Socjologia — Statystyka. Księga jubileuszowa poświęcona księdzu profesorowi Witoldowi Zdaniewiczowi SAC*, Warszawa: Wydawnictwo Fundacji ATK: 9-29.
- Borowik I. (2019), *Od sekularyzacji do powrotu religii na scenę publiczną: trendy rozwojowe światowej socjologii religii z uwzględnieniem dorobku lubelskiej szkoły socjologii religii w Polsce*, „Roczniki Nauk Społecznych”, t. 11(47), nr 4 — 2019: 93-110.
- Chałubiński M., Zielińska M. (2015), *Czy koniec socjologii akademickiej w Polsce? Od elitarności do marginalności*, [w:] M.S. Szczepański, K. Szafraniec, A. Śliz (red.), *Szkolnictwo Wyższe, uniwersytet, kształcenie akademickie w obliczu koniecznej zmiany. Ekspertyza Komitetu Socjologii Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa: PAN, s. 129-156.
- Dulczewski Z. (2000), *O Florianie Znanięckim*, Poznań: Fundacja Naukowa im. Floriana Znanięckiego.
- Klimski W. (2007), *Instytut Socjologii na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne/Academic Journal of Sociology” nr 1/2007: 101-109.

- Kraśko N. (1996), *Instytucjonalizacja socjologii w Polsce 1920–1970*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kraśko N. (2010), *Instytucjonalizacja socjologii w Polsce 1970–2010*, Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kwarczińska K. (2008), *Instytut Socjologii na Wydziale Nauk Społecznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, „Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne/Academic Journal of Sociology” nr 2/2008: 123-129.
- Kwilecki A. (1998), *Tradycje*, [w:] Z. Krawczyk, K.Z. Sowa, (red.) Socjologia w Polsce, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej: 11-32.
- Libiszowska-Żółtkowska M. (2004), *Socjologia religii w Polsce*, [w:] M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański (red.), Leksykon socjologii religii. Zjawiska — badania — teorie, Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów Verbinum: 387-389.
- Mariański J. (2018), *Religia i religijność w analizach socjologicznych profesora Jana Turowskiego*, [w:] M. Wódka, S. Fel (red.), Jan Turowski (1917-2006). Myśl socjologiczna, Lublin: Wydawnictwo KUL: 85-111.
- Mariański J., Szymczak W., Świąś K. (2018), *Socjologia religii*, [w:] W. Szymczak (red.), 100 lat socjologii w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II. Idee — Teorie — Badania, Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL: 141-184.
- Ochocki A. (2017), *Geneza, rozwój i wyjątkowość Instytutu Socjologii UKSW w Warszawie*, [w:] A.S. Czyż i in. (red.), Społeczeństwo. Historia. Sztuka. Księga na 30-lecie Wydziału Nauk Historycznych i Społecznych UKSW w Warszawie, Warszawa: Narodowe Centrum Kultury: 75-88.
- Peciakowski T. (2018), *Historia Socjologii KUL, 1938-1947*, źródło: www.kul.pl/1938-1947,art_81019.html, dostęp: 17.03.2019.
- Piwowski W., Zdaniewicz W. (1998), *Socjologia religii*, [w:] Z. Krawczyk, K.Z. Sowa, (red.) Socjologia w Polsce, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej: 309-328.
- Sadłoń W. (2011), *Lubelsko-warszawska szkoła socjologii religii*, [w:] K. Łuczaj, K. Kaczorowski, (red.), Polska socjologia wczoraj i dziś. Młodzi socjologowie wobec problemów tradycji i teraźniejszości, Kraków: Wydawnictwa AGH: 99-107.
- Sulek A. (2012), *Badania naukowe w Instytucie Socjologii Uniwersytetu Warszawskiego*, [w:] A. Sulek (red.), Socjologia na Uniwersytecie Warszawskim. Fragmenty historii, wyd. 2, Warszawa: IFiS PAN: 312-318.
- Szacki J. (1995), *Sto lat socjologii polskiej. Od Supińskiego do Szczepańskiego*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Winclawski W. (2004a), *Kondziela Joachim Jan*, [w:] W. Winclawski, Słownik biograficzny socjologii polskiej, t. 2, (I-M), Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika: 80-81.
- Winclawski W. (2004b), *Majka Józef*, [w:] W. Winclawski, Słownik biograficzny socjologii polskiej, t. 2, (I-M), Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika: 274-278.

- Winclawski W. (2004c), *Mirek Franciszek*, [w:] W. Winclawski, Słownik biograficzny socjologii polskiej, t. 2, (I-M), Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika: 330-332.
- Wysocki A. (2018), *Dynamika zmian w parafii a jej elementy istotne. Śladami pioniera socjologii parafii ks. Franciszka Mirka*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Zaręba S.H. (2004), *Instytut Statystyki Kościoła Katolickiego (ISKK)*, [w:] M. Libiszowska-Żółtkowska, J. Mariański (red.), Leksykon socjologii religii. Zjawiska — badania — teorie, Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów Verbinum: 158-159.
- Zaręba S.H., Zarzecki M. (2018), *Homo consumens, homo eligens, homo creator — procesy fragmentyzacji życia religijnego w zbiorowości młodzieży akademickiej*, [w:] S.H. Zaręba, M. Zarzecki (red.), Między konstrukcją a dekonstrukcją uniwersum znaczeń. Badania religijności młodzieży akademickiej w latach 1988–1998–2005–2017, Warszawa: Warszawskie Wydawnictwo Socjologiczne: 9-26.
- Znanięcki F. (1984), *Spoleczne role uczonych*, Warszawa: PWN

Marcin Choczyński

Lublin-Warsaw School of the Sociology of Religion. Considerations on the Continuity of Scientific Thought at ATK and UKSW

Abstract

The main theme of this text is, therefore, to show the process of shaping sociology as an academic discipline at the Academy of Catholic Theology and the Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw. This process refers to the idea of the cognitive continuum of scientific thought, as well as research and typically organizational, so to speak — “economic” solutions. The traditions of teaching sociology at ATK date back to the mid-1960s, however, in the history of the formation of the discipline in this particular environment, references to earlier founders of academic sociology in Poland, such as Franciszek Mirek or, indirectly, Florian Znanięcki himself can be found. The key factor here will certainly be the awareness of the need to establish sociology in the emerging centers of academic thought, as their complement and, at the same time, a space for the development of the entire sphere of university humanities.

Keywords: the Lublin-Warsaw school of sociology of religion, sociology at Cardinal Stefan Wyszyński University in Warsaw.